

Karl Marks

Teze o Fojerbahu

Napisano: proleće 1845.

1.

Glavni je nedostatak svega dosadašnjeg materijalizma (uključujući i Feuerbachov), što predmet, stvarnost, osjetilnost shvaća samo u obliku objekta ili opažanja a ne kao osjetilnu ljudsku djelatnost, praksu, ne subjektivno. Stoga je djelatnu stranu, nasuprot materijalizmu, apstraktno izveo idealizam, koji naravno ne zna za stvarnu, osjetilnu delatnost kao takvu. Feuerbach želi osjetilne objekte koji su zaista različiti od objekata misli; ali samu ljudsku djelatnost on ne shvaća kao predmetnu djelatnost. Zato on u "Suštini kršćanstva" samo teorijski odnos razmatra kao pravi ljudski odnos, dok praksu shvaća i fiksira samo u njenom prljavo judejskom pojavnom obliku. Stoga on ne shvaća značenje "revolucionarne", "praktičko-kritičke" djelatnosti.

2.

Pitanje da li je ljudskom mišljenju svojstvena predmetna istina, nije pitanje teorije, nego je praktičko pitanje. Čovjek mora u praksi dokazati istinu, tj. stvarnost i moć, ovostranost svoga mišljenja. Spor o stvarnosti ili nestvarnosti mišljenja - koje je izolirano od prakse - čisto je skolastičko pitanje.

3.

Materijalističko učenje o mijenjanju okolnosti i odgoju zaboravlja da ljudi mijenjaju okolnosti i da sam odgajatelj mora biti odgajan. Stoga ono mora dijeliti društvo na dva dijela - od kojih je jedan iznad društva.

Podudarnost mijenjanja okolnosti i ljudske djelatnosti ili samopromjene može se shvatiti i racionalno razumeti samo kao revolucionarna praksa.

4.

Feuerbach polazi od činjenice religioznog samootuđenja, udvostručavanja svijeta u religijski i svjetovni svijet. Njegov rad sastoji se u tome da religijski svijet svede na njegovu svetovnu osnovu. A što se svjetovna osnova udaljuje od same sebe i fiksira sebi samostalno carstvo u oblacima, može se objasniti samo iz podvojenosti te svjetovne osnove koja sama sebi protivrječi. Dakle, treba je razumjeti u njoj samoj i njenoj protivrječnosti, te praktički revolucionizirati. Dakle, pošto je npr. otkriveno da je zemaljska porodica tajna svete porodice, mora se prva teorijski i praktički uništiti.

5.

Feuerbach, nezadovoljan apstraktnim mišljenjem, želi opažanje; međutim on ne shvaća osjetilnost kao praktičku ljudsku - osjetilnu djelatnost.

6.

Feuerbach svodi religijsku suštinu na ljudsku suštinu. Ali ljudska suština nije apstraktum koji je svojstven pojedinačnom individuumu. U stvarnosti ona je sveukupnost društvenih odnosa. Feuerbach, koji se ne upušta u kritiku te stvarne suštine, primoran je stoga:

1. apstrahirati od historijskog toka i fiksirati religiozne osjećaje za sebe i pretpostaviti apstraktni - izolirani - ljudski individuuum;
2. suština se stoga može shvatiti samo kao "rod", kao unutrašnja, nijema općenitost koja te mnoge individuume prirodno povezuje.

7.

Stoga Feuerbach ne vidi da je samo "religiozno osjećanje" društveni proizvod i da apstraktni individuuum kojega on analizira pripada određenom obliku društva.

8.

Sav društveni život u suštini je praktički. Sve misterije koje teoriju navode na misticizam, nalaze svoje racionalno rješenje u ljudskoj praksi i u shvaćanju te prakse.

9.

Najviše do čega dolazi promatrački materijalizam, tj. materijalizam koji osjetilnost ne shvaća kao praktičku djelatnost, jest opažanje pojedinih individuuma i građanskog društva.

10.

Stajalište je starog materijalizma građansko društvo, stajalište novoga je ljudsko društvo ili društveno čovječanstvo.

11.

Filozofi su svijet samo različito interpretirali, radi se o tome da ga se izmijeni.